

Disputatio medica inauguralis de dysenteria

<https://hdl.handle.net/1874/345153>

DISPUTATIO MEDICA
INAUGURALIS
DE

DYSENTERIA,

QUAM

PRÆSIDE DEO TER OPT. MAX

Auctoritate Magnifici D. Rectoris,

JACOBI VALLAN,

M. D. Praxeos & Institut. Med. Professoris Ordinarii,

NEC NON

*Amplissimi Senatus Academici Consensu, Nobilissimaeque
Facultatis MEDICÆ Decreto,*

PRO GRADU DOCTORATUS,

Summisque in MEDICINA Honoribus & Privilegiis
ritè ac legitime consequendis,

Publica disquisitioni subijcit

GERHARD PHILIPP BRUNNER, Hallensis Saxo.

Ad diem 9. Julii, hora locoque solitis.

TRAJECTI ad RHENUM,

Ex Officina FRANCISCI HALMA, Academiae
Typographi, clō lōc xci.

DISPUTATIO MEDICA
DE
DYSENTERIA

PRÆSIDENTE DOCTORE OPTIMO MAXIMO

JACOBI VALLANI

M. D. PARCIS & ILLUSTRISSIMO MEDICI PRÆSIDENTIS ORDINARI

NEC NON

PRO GRADU DOCTORATUS
MEDICÆ DOCTORIS

SUMMÆQUE IN MEDICINA HONORIBUS & PRIVILEGIIS

GERHARD PHILIPP BRUNNER, HALLENSIS SÆVO

TRAJECTI AD RHENUM

Ex Officina FRANCISCI HALMÆ, Academice
Typographi, cœtæ xci.

PARADOXUM MEUM.

Vanta sit humorum nostri corporis, in aequali maxime, atque natura legibus exacte respondente motu, constitutorum; nec quantitate insuper, nec qualitate peccantium, utilitas aequè ac necessitas, notius certe est, quam ut longè indigeat probatione. Quid è contrario valeat motus eorum auctus atque effrenus redditus, conjuncta praesertim si sit ingens humorum copia & modo praternaturali eorum alterata qualitas, quotidianà edocemur ex-

perientià. Ex his ultimò locò enumerata humorum constitutio, tanquam multarum prolium fecundissima mater ulteriorem pra reliquis meretur contemplationem, qui triplici ratione institui posset, si secundum omnes illos, quibus à statu naturali recedere solent humores, nimia modo serositate, modo visciditate, modo acrimonia peccantes, modos progredi, institui ratio permitteret. Sed brevitati studens paucis tantum attingam acridinem, cujus producta acerbissimis saepe comitantur doloribus, ita ut agrotantes non raro, pra nimio dolore vite peritasti, hanc privati gestiant. Ita contigit mihi aliquando videre Colicà laborantem, qui nunc clamore ingenti & longinquò audiri aptò, nunc ejulatu & varià lumbricorum instar contorsione (horrendum sane aspectu & commiseratione dignum) doloris indicabat vehementiam. Innumeri fere ejusmodi graves affectus eandem pro causà agnoscunt humorum acrimoniam, quos omnes hic recensere nimis prolixum foret. Hoc inter si non primò, saltim non ultimò enumerari meretur locò, saepe in homines saeviens, multisque lethalis ille morbus, qui Practicis audit Dysenteria, quam pro Themate, Disputationis Inauguralis locò, elaborandò eligere placuit. Verum cum nec rei novitas, nec materia jucunditas, quibus destituitur, ad hujus commendationem aliquid facere possit, Lectoris Benevolentia unice fretus rem aggredior.

DISPUTATIO MEDICA
INAUGURALIS,
DE
DYSENTERIA.

§. I.

Ovitatem sectari ne videar, si omnibus quæ de nomine hujus Affectus dici poterant, planè omiſſis ad tractationem realem me ſtatim accingerem, lubet juxta receptam hætenus methodum pauca de Onomatologia dicere.

§. II. *Dysenteria* vocabulum Græcis ſuam debere originem vix cuiquam hodie ignotum eſſe poteſt. Componitur verò è particula illa inſeparabili *δύς*, quæ in compoſitione nil niſi *difficultatem* indicat, uti ex aliis in Medecinâ ſat uſitatis luculenter apparet e. g. *Δυσουρία* notat difficultatem pariendi, *Δυσουρία* difficultatem urinam emittendi, *ἔντερον* *intestinum*, & *ῥέω* *fluxo*, unde latinè ſic efferri debet: *Difficilis intestinorum fluxus*, quaſi dicas: fluxus intestinorum cum magnis cruciatibus conjunctus. Adeoque facilè patet ratio hujus compoſitionis, nempe reſpicitur partim Symptoma quod ſemper adèſſe ſolet in hoc morbò, tormina nimirum ſummè atrocia; partim pars affecta, *intestina* ſcilicet; partim verò affectus hujus formalitas, quæ conſiſtit in fluxu uti mox dicetur ſuſius.

§. III. Accedo nunc ad *Homonymiam*, ubi triplex notanda *Dysenterix* ſignificatio: Namque (1.) ſumitur *Generaliter* pro omni fluxu alvi etiam minimè cruentò. (2.) *Specialiter* ſignificat omnem fluxum ſanguinolentum à quacunquè cauſâ oriundum. (3.) *Specialiſſimè* notat fluxum alvi cruentum cum *intestinorum* exulceratione, de quò mox ſermo erit.

§. IV. *Synonymiam* quoque ut paucis abſolvam, ſciendum Græcis dici hunc morbum *Δυσεντερίαν*; Latinis, *intestinorum difficultatem* ſive *exulcerationem*, *Diarrhæam cruentam* &c. Germanis *die Høthe-ſühr*; Gallis, *la Dysenterie, le flux de ventre avec ſang.*

§. V. Sed

§. V. Sed missis his ad *Definitionem realem* potiùs ut me accingam necesse erit; potest verò hæc fieri hunc in modum: *Dysenteria est fluxus alvi frequens, sanguinolentus, & purulentus cum atrocissimis ventris torminibus, tenesmo &c. à continuâ irritatione intestinorum, aperiione vasorum sanguiferorum atque illorum exulceratione procedens.*

§. VI. *Generis locum* occupat *Fluxus*, ubi supervacaneum censeo verbis prolisicis iisque inutilibus demonstrare velle fluxum intelligendum esse præternaturalem, siquidem vel Tyro Medicinæ facilè percipit nullum alium hic habere locum, si modò perpendat cum summa virium, imò vitæ sæpiùs contingere jacturâ.

§. VII. *Rationem verò formalem* hujus morbi reverà consistere in *fluxu* probat non minus *frequentia dejectionum*, dum maximè crebra & tantùm non continuâ excernendi libidine coacti extra lectum & sellæ negotio huic inservienti cum summâ molestiâ affixi quasi tenentur ægrotantes, ipsisque pene invitis illa summè acris effluit materia; quàm *Excretorum & quantitas*, quæ tanta est interdum ut jurare auderes vel centies hac superari assumptorum paucitatem, humorumve intra diem noctemque rejectorum copiam vix satis mirari posses; & *qualitas*, excerni enim quæ solent hõc in morbo, non habent eandem cum excrementis in statu naturali consistentiam; sed sunt admodum fluida varii equidem coloris pro diversitate subjectorum, semper tamen sanguis est admixtus tandemque prodeunt, purulenta.

§. VIII. Sed quia per alia quoque corporis loca, excretionibus naturalibus aliàs destinata, non rarò contingit fluxus præternaturalis e. g. per nares hæmorrhagia, nimius mensium fluxus per uterum, ideo ad differentiam generaliore dicitur in definitione quod *Dysenteria* sit fluxus alvi, quò ipsò innuitur fluxum hunc per nullum alium fieri locum, nisi per anum. De differentiâ specialiori, quomodo scilicet ab affectibus consimilibus differat agetur infra, si alia quædam priùs perlustrata fuerint.

§. IX. Ante omnia dicendum nunc judico de *locò affectò seu subjecto*, principali nimirum atque *primariò*, quippe quod nosse multum refert Medico. Hoc verò esse *intestina* præ cæteris credere jubet solertia eorum, qui in subjectis variis morborum generibus extinctis secandis nullum reformidarunt sive laborem sive foetorem. Hi quotquot secuere *Dysentericorum* cadavera, in omnibus intestina invenerunt exulcerata. Sicuti videre est in *Theophil. Boner. Sepulchr. lib. 3. Sect. 11. pag. 853.* & apud alios quoque Autores.

§. X. *Intestina* juxta divisionem in Medicinâ receptam & in hunc usque diem servatam, dicuntur esse vel *tenuia*, vel *crassa*, inquirendum igitur erit quænam afficiantur. Ex Anatomia nemini non Medicorum notum esse puto tenuia æque, ac crassa intestina iisdem gaudere partibus constituentibus, scilicet, præ cæteris hinc nominandis, vasis sanguiferis atque tunicis; unde autopsiâ imprimis haud refragante nihil obflare in propatulo est quò minus dici queat *utraq; subjecti rationem* in hoc morbo subire posse, ita ut crassa non magis quam tenuia patiantur, idque nunc *separatim* ubi hæc vel illa solitariè; nunc verò *conjunctim* ubi utraq; simul laborant. Sic *Doleus* in *Emyclopædia sua Medicâ* pag. 429. recenset, se in sex Dysentericorum cadaveribus invenisse tenuia æquè ac crassa intestina purulentis obsessa tuberculis.

§. XI. *Minus principale subjectum* sunt *aliæ partes* quæ in consensus trahuntur, nunc equidem magis, nunc minus, pro morbi scilicet aut malignitate aut benignitate. Nonnunquam enim malum latius serpit & non solum totus intestinorum tractus, sed & ventriculus ipse exulceratur; Vid. *Theophil. Bonet. Sepulchr. l. 1. a*. Imò mesenterii quoque glandulas materiâ purulentâ refertas invenit Falcoburgius, uti legere licet apud *Thom. Borstholm Centur. 6. Histor. Anat. 2. pag. 201*. Neque partes intestinalis magis vicinæ tantum, sed remotiores etiam interdum variò modò deprehenduntur alteratæ, cujusmodi refertur exemplum in *Holler. lib. 1. de morb. intern. cap. 43. Schol.* de adolescentis cadavere, in quò intestinum exulceratum; Epiploon verò, medietas thoracis & Oesophagus ex parte, corrupta fuisse dicuntur.

§. XII. *Causam* hujus fluxus *immediatam* seu *proximam* si quis desiderat *duplicem* hanc posse dici existimo, ex unâ nimirum parte est *apertio* seu *erosio vasorum sanguiferorum*; ex altera parte *intestinorum exulceratio*. Hæc ita concipi debent: dum humores qui per intestina moventur præternaturalem eamque satis notabilem contraxere acrimoniam, pungendo ac vellicando substantiam intestinorum efficiunt, ut horum fibræ se contrahant, sicque venarum orifica comprimendo impediunt quo minus sanguis, qui per arterias continuò appellitur motu, intrare & circulum absolvere queat, unde necessariò stagnare incipit. Cum igitur à tergo semper urgeatur sanguis arteriosus, refluxus verò per venas à fibris crispatis inhibeatur, vasa exilissima, propter sanguinem in iis stagnantem, nimis extensa, juvantibus præcipuè humoribus acerbis in cavò intestinorum contentis & tunicam interiorem atrodentibus,

certò

certò certius rumpentur. Sanguis qui ex ruptis his vasculis effluit, simul cum aliis humoribus in intestinis contentis atque secessum urgentibus foras eliminatur. Illa verò pars intestinorum quæ stagnationem hanc sanguinis diutius tolerat, prægressâ inflammatione exulceratur, & ruptis postmodum illis ulcusculis materia purulenta excernitur.

§. XIII. Ex modò dictis uni vel alteri fortassis poteram videri, ac si sanguinem in excretis Dysentericorum conspicuum, ex arteriis corrosis atque apertis tantùm prodire, venas verò immunes planè crederem; est nullò modò, siquidem hæ tunicæ multò subtiliori sunt præditæ, adeoque facilius corroduntur & sanguinem suum fundunt.

§. XIV. Admiratio verò quem subit, quâ ratione fieri queat, ut ex vasis ejusmodi exillissimis tanta, quæ excerni solet sanguinis copia, prodire possit, is sciat illorum exilitatem compensari numerò. Si etenim intestini portionem eò, quem dexteritas hujus seculi invenit modum, præparatam intueri licet, ex meris vasis sanguiferis constare videtur.

§. XV. Ulcera semper adsunt in Dysenteriâ, factâ puta, quamvis minus præsumantur adesse in fiente. Ab initiò equidem non adeo sunt profunda, sed superficialia saltem; ubi verò incrementum magis magisque sumit malum & acrimonia humorum indies in corpore augeatur, ulcera, præterea quod latius serpant, evadunt quoque profundiora & nisi medicamentis appropriatis in tempore succurratur, intestina penitus eroduntur unde fibrosa atque carnea solent excerni ramenta & sphacelò tandem illa corripitur, prout inspectio cadaverum docet.

§. XVI. *Causas Mediâtas* inque iis primùm *proximiorum*, quod attinet, non eadem omnibus de hæc est opinio. Veteres præ cæteris accusabant bilem tam quantitate, quàm qualitate peccantem. Hanc verò minus sufficere, quippe quam non aptam judicat ut intestina exedere ulcusque excitare queat, sed necessariò ipsi adjungendum esse succum pancreaticum acidiorum, adstruere conatur *Sylvius in Prax. Medic. Append. Willisii* accusat sanguinis dyscrasiam atque effervescentiâ seu fermentationem, ubi *Pharmaceut. Ration. part. 1. Sect. 3. cap. 3.* de Dysenteriam Londinensi cruenta agit. *Helmont* habet Archeum irritatum & furibundum, sicut videri potest in ejus *Tract. de Potest. Medicament. no. 29.* Et sic plura possent adduci, dum unusquisque ferè sibi peculiare quid fingit, & aliis ut idem persuadeat multis rationibus

nibus probare hoc ipsum satagit. Sed dicendum nunc erit quamnam opinionem hac de re ipse amplectar.

§. XVII. Meam itaque facio sententiam *Etmulleri qui Prax. part. 1. c. 8. p. 106. Acre quodcumque* pro causa agnoscit. Nimirum omnes humores in corpore humano, quocumque veniant nomine, si modò acrimoniam præternaturalem eamque notabilem adjunctam habeant, valent producere erosionem atque exulcerationem intestinorum. Nec mihi persuadere possum, quâ ratione fieri possit, ut bile alcali abundante succus pancreaticus nihilominus acidò notabili imprægnatus sit: siquidem acidum & alcali sunt planè contraria, cum tamen hi duo humores ex eadem separentur Massâ sanguineâ. Credere ergò potius jubeor quemlibet humorem de salibus illis quibus M. S. scatet, sive sint alcalicæ, sive acidæ, sive salis naturæ, participare. Cur autem intestina præprimis infestentur facilè patet, si attendatur non solùm bilis & succi pancreatici, verùm etiam aliorum humorum eadem acrimoniam peccantium, in illis fieri concursum. Neque illi humores tantum qui per cavitatem intestinorum moventur, horum substantiam adoriuntur, sed symbolum quoque addit suum sanguis intra vasa contentus, quippe quorum citiorem erosionem acrimoniam suam promovet.

§. XVIII. Nolo equidem iis quæ §. anteced. dicta sunt negare, ut plurimum acciditate peccare humores, sicut etiam *Etmullerus l. a. statuit*; verùm non video cur ex opinione nonnullorum, semper accusandum sit acidum, imò credendum ab humoribus aliter constitutis Dysenteriam nullò modò fieri posse, dum nil nisi acidum aptum judicant ad producendam exulcerationem, si modo ea ritè, perpendiculariter quæ §. 12. dicta sunt, quâ ratione quivis humor acris cujuscumque demum sit naturæ erosionem vasorum sanguiferorum tandemque exulcerationem intestinorum posset causare, accedente imprimis hòc, quod circulatio sanguinis tunc magis soleat esse aucta & proinde majori in copiâ humores pravi ad intestina feruntur.

§. XIX. Humores autem qualitate peccantes, hòc locò magis accusandos censeo propterea, quia Dysentericæ differentia specifica in eò posita est, quod sanguinolenta & purulenta excernantur, quæ causæ nullius, nisi acrimonie præternaturalis, productum esse possunt. Quantitas enim humorum ubi peccat sine notabili acrimoniam fluxus quidem alvi producuntur, sed absque exulceratione intestinorum,

uti

uti luculenter patet ex Diarrhæâ, in quâ serum aut bilis in magnâ rejicitur quantitate; acrimonia verò in corpore ubi augetur, certò certius sequetur dysenteria; nec ignotum est illam in hanc degenerare sæpissimè.

§. XX. *Causa Mediate Remotiores* nunc veniunt examinandæ, ubi in classe *Rerum Naturalium* solent Autores recensere primò locò *Temperamentum*, nunc calidum & siccum; nunc v. calidum & humidum accusantas. Negari equidem haud potest unum præ alterò subjectò facilius corripì hòc morbò, prout major jam acrimonia in hujus vel illius corpore latet. Interim tamen certissimè credo, quemlibet cujuscumque demum dicendus fuerit temperamenti, prægressa prava victûs ratione aut positâ aliâ quâcumque causâ producendi hunc morbum sufficiens, dysenteriâ effici posse. Idem quoque judico de *Ætate*, nimirum puerilem & juvenilem non magis huic morbo obnoxiam fieri posse, quàm virilem aut senilem. Practicorum enim si evolvimus libros, nunc puerum, aliò tempore juvenem; hinc virum consistentis ætatis, alibi seniò jam confectum, Dysenteriâ laborasse deprehendimus. Nihilominus inficias haud ibo in pueros juvenesque hunc sæpius sævire Tyrannum, minimè tamen ideo, quasi major in his (ut vulgò creditur) detur abundantia bilis, sed quia ab esu fructuum horæorum aut alio quocumque errore in diætâ temperare sibi nesciunt. E contrà qui jam provectioris sunt ætatis, longò rerum usu edocti, quænam nocere, quæve prodesse queant optimè norunt. Neque alia ratio est *Sexûs*, siquidem *Experientiâ* teste uterque suos quoque patitur manes.

§. XXI. *Dispositionem hereditariam* huc quoque solent afferre, neque negandum est parentum morbos sæpius transferri in liberos, & his cum iis morbis continuò ferè esse conflictandum, qui illos maximè infestant. Unde non mirum, si quis jam ab ortu e.g. scorbuticus, accedente levissimâ causâ occasionali, Dysenteriâ corripitur.

§. XXII. Inter causas *non Naturales* primum occupat locum *Aër*, qui sanè multum conferre potest ad morbum hunc producendum, idque duplici præsertim ratione, ubi nimirum justo vel *calidior* vel *frigidior* observatur. Calidior si est, homines ad extinguendam sitim, quam præ nimio æstu patiuntur ferè inextinguibilem, ingerunt quæcumque ipsis obvia fiunt, & cerevisiam tunc temporis plerumque aci-

dam, & fructus horæos, melones ejusdemque generis plura alia quæ ad cacochymiam corpus disponere solent. Imò quibus res parva domi est, aut etiam pueri, non dubitant fructus immaturos assumere: inde pravorum humorum in corpore fit collectio, tandemque sequitur Dysenteria. Si verò nunc, subito imprimis, mutatur Aër in frigidiorum, catenus multum facit ad hunc morbum, quatenus tunc ab Aëris injuriis pori in ambitu corporis constringuntur, & hac ratione insensibilis transpiratio impeditur, indeque major fit humorum ad intestina determinatio, ubi postmodum talem excitare solent tragediam. Et hæc videtur quoque ratio, cur plerumque sub finem æstatis & ingruente autumnò grassari soleat hic morbus; Interim tamen impossibile haud est, aliis quoque anni temporibus contingere posse Dysenteriam.

§. XXIII. Non inferioris conditionis sunt *Assumpta*, quæ etsi, in se satis sint laudabilia, *quantitate* verò eorum si peccatur & in tantâ assumuntur copiâ, ut chylificatio ritè peragi nequaquam possit, varii in corpore oriuntur cruditates. Eò verò magis pravi humores solent generari, ubi simul assumendorum *qualitatis* nullus habeatur respectus, & talia avidè ingeruntur, quæ fermentationem aut quamcunque corruptionem facillimè suscipere possunt. *Utendi* quoque *tempus* hæc quodammodo respiciendum est, e. g. si quis cerasa, ribes & similes fructus, qui pro mensis secundis admitti omninò possunt summò manè vacuò assumat stomachò, facilè sibi, imprimis prædispositus aliquali ratione si fuerit, Dysenteriam comparare potest.

§. XXIV. A *Medicamentis* præcipuè purgantibus in majori dosi assumptis; aut ritè quidem adhibitis, sed malò accedente regimine, ita ut diutiùs in corpore detineantur, & cum humoribus circulentur oriri etiam potest Dysenteria. Multò magis, atque citiùs fieri solet à venenis e. g. Mercur. sublimat. & similibus intrò sumptis, quippe quæ longe majori acrimoniâ & vi planè causticâ sunt prædita, adeoque brevi temporis spaciò intestinorum exulcerationem, imò erosionem causantur.

§. XXV. *Motus & quies; somnus atque vigilia; Animi pathemata;* item *Excreta & Retenta*, tanquam è numero Rerum non-Naturalium multum quoque valent, nisi horum exacta habeatur ratio.

§. XXVI. Præterea ab *aliis causis tam internis quam externis* magis tamen *specialioribus* oriri posse Dysenteriam observationes testantur, sic à vermibus Dysenteriam productam fuisse *Paulus Brandius Medic. castr.*

Strens. in Act. Hassn. Volum. 5. observ. 31. item, alii à casu, percussione, Dysenteriam narrant.

§. XXVII. Tandem satis notum est à *causa præternaturali* etiam oriri quoque Dysenteriam, nimirum quando alii morbi in hanc degenerant, uti sunt Passio cœliaca, Lienteria, Diarrhœa &c. Ab ulcere in pede consolidatô lethalem Dysenteriam legere licet in *Misc. curios. am. 2. Dec. 1. obs. 213.*

§. XXVIII. De *Differentiis* Dysenterix nunc quædam erunt dicenda, quarum *duo* constitui possunt *genera*, quatenus scilicet *Dysenteria* consideratur vel *ad se ipsam relata*, vel *ad alios morbos* consimiles.

§. XXIX. *Ad se ipsam igitur relata* differt *ratione Cause, Symptomatum, Partis affecte, Excretorum, Modi, Temporis*; (1) *Ratione Cause*, alia est *Endemia*, quæ particularem agnoscit causam, & hujus vel illius loci incolis tantum familiaris est, qualis esse solet Londinensibus; alia *Epidemia*, quando ab universali procedit causâ (hâc Aër accusatur) & in totâ quâdam, aut pluribus Regionibus grassatur. (2) *Ratione Symptomatum* est vel *Maligna*, in quâ ingens anxietas præcordiorum & summa virium prostratio illam concomitantur, exanthemata quoque aut maculæ nonnunquam in corpore solent apparere, quale exemplum videri potest *apud River. Cent. 1. observ. 36.* vel *Benigna*, ubi symptomata adesse solent mitiora. (3) *Ratione partis affecte* est vel *Intestinorum tenuium*, vel *crassorum*, vel *utrorumque* simul. (4) *Ratione Excretorum* alia dicitur *serosa*, alia *biliosa* &c. prout hujus vel illius humoris præ cæteris major observatur quantitas. (5) *Ratione Modi* est vel *Critica* quæ cum euphorîâ ægri contingere solet, & de hac loquitur *Hippocrates in Sect. 6. Aphorism. 48.* quando dicit: Lienosis difficultas intestinorum superveniens bonum; hæc verò non adeo frequens est. Vel *Symptomatica*, quæ cum prostratione virium contingit. (6) *Ratione temporis*, alia est *in fieri*; alia *facta*; alia *longa*; alia *brevis*.

§. XXX. Respectu ad *alios* consimiles morbos habitô, differt à cæteris *Dysenteria in genere*, quod in hac sanguinolenta atque purulenta, cum aliis humoribus mixta, soleant excerni. *In specie* differt à *Diarrhœa*, quatenus in hac tantum serosa atque mucosa prodeunt; à *Passione cœliaca*, quod in hâc chylus simul cum fæcibus alvinis excludatur; à *Lienteriâ* quatenus in hac cibus potusque, prout assumpti fuere, plane immutati, vel crudè saltim digesti, per anum redduntur; à *Cholera*, qua-

quatenus hæc est enormis atque continua humorum acrium, unà cum assumptis per superiora & inferiora rejectio; à Fluxu hepaticò, quod in hoc sanguis loturæ carniùm instar excernatur; à Fluxu hæmorrhoidali, quatenus in hoc sanguis absque aliorum humorum admixtione prodit.

§. XXXI. *Diagnosís* nunc sequitur quæ multum facit ad Therapiam, siquidem cognitio morbo & loco affecto facilius erit cura. (1.) *Ratione temporis, imminenti* Dysentericæ signa sunt ubi alios alvi fluxus, qui præcedere plerumque solent, supernit levis horror, appetitus depravatio, & imprimis tormina ventris. *Præsentis*, sunt perse manifesta; ex dejectionibus sanguinolentis, purulentis, imò tandem ramentis fibrosis & carnis admixtis, ut & torminibus quæ nunc atrocissima observantur, & maximam partem à spasmodicis intestinorum convulsionibus oriuntur, sunt enim hæc plurimis dotata nervis adeoque maximè sensata, hinc facillimè percipiunt humorum acrimoniam & variò modò intorquentur. Nec desunt plura alia signa e. g. pulsus frequens atque celer ab auctâ sanguinis circulatione; Vigiliæ, à torminibus ægrum miserè excruciantibus; virium imbecilitas; ab appetitu prostrato & continuis vigiliis &c. (2.) *Ratione Subjecti an Tenuia* intestina, an *Crassa*, an verò *utraque* simul patiantur signa desumuntur partim, à *doloris loco*, partim, à *doloris gradu*, partim, ab *excretionum modo*. *Doloris locum* quod attinet vulgò dicunt, si supra umbilicum observetur dolor, tenuia, si verò infra umbilicum sentiatur, crassa esse affecta. Verùm hoc repugnat Anatomie, ex hac enim constat tenuia totam regionem umbilicalem occupare, & tam supra, quàm infra umbilicum obtinere situm, crassa verò in ambitu magis locari. Unde potius attendendum erit num in medio abdominis, & quidem versus anteriora observentur tormina, certo indicio tenuia pati; aut num potius in ambitu & versus posteriora sentiatur dolor, & tunc judicare licebit crassa affici. *Quoad doloris gradum* atque *Excretionum modum* hæc observanda: Si dolor adest acutissimus neque hunc statim sequitur dejectio alvi, & sanguis insuper exactè mistus est cum reliquis humoribus, tutò judicare licet mali sedem esse in intestinis tenuibus; in crassis contra; ubi adest dolor magis obtusus, tormina statim excipit alvi depositio, & cruor cum reliquis facibus perfectè mistus haud observatur. Utraque si afficiuntur simul dolor aderit longè atrocissimus & ferè continuus, frequentiores quoque fient alvi dejectiones. (3.) *Ratione Sympto-*

Symptomatum Dysenteria judicatur vel *maligna*, ex gravioribus & pe-
joribus symptomatis, imprimis summâ & subitanâ virium prostratione,
vomitu &c. Vel *Benigna*, in quâ mitiora observantur symptomata, & præ
cæteris non adedò ingens virium imbecillitas.

§. XXXII. *Prognosis* nunc restat, quam paucissimis ut absolvam
dico, in genere eam optimè peragi, si virium semper habeatur ratio,
harum enim si non modò facta ingens prostratio, verùm etiam quoti-
die decrescunt, difficilis certè erit cura & bonus vix sperari potest even-
tus. Sed vires ubi adhuc præsentès, nec adedò notabilis earum fit immi-
nutio, meliora promittere potest Medicus. Qui magis specialem deside-
derat prognosin, hanc variare sciat pro ratione causæ, *Symptomatum*,
partis affectæ *Durationis* & aliarum circumstantiarum. Nam quo ma-
jor adest humorum acrimonia, eò curatu difficilior est *Dysenteria Hip-
pocrates Sect. 6. Aphorism 3.* *Dysenteriam* cum cibi fastidio & febre ju-
dicat malam. *Malignam* periculosiorem longè esse *benignâ* satis notum.
Intestina crassa si tantum sunt exulcerata, facilè curabitur *Dysenteria*;
difficiliùs si tenuia; difficillimè si utraque simul laborant.

§. XXXIII. Ad *Curam* igitur dum me accingo, juxta triplicem fon-
tem, è quò materia præsidiorum desumitur, erit progrediendum. Primò
itaque locò se sistit *Fons Chirurgicus*, & ex hòc *Vena Sectio*, quam non-
nulli summis extollunt laudibus, imò repetitis vicibus celebrare jubent
in *Dysenteria*, ad revellendum sanguinem inflammationemque præcaven-
dam. Præ cæteris *Jul. Cas. Claudin. Respons. Medecin. 6.* his commen-
dat verbis: Mihi credas experto, hisce annis, quibus similis morbus
ferè per totum mundum vagatus est, possum jurare, me plures hoc re-
medii genere servasse, atque citiùs sanitati reddidisse. Alii contrà eandem
prorsus rejiciunt, tanquam magis noxiam, sic *Galen. lib. 1. ad Glauc.*
cap. 14. & lib. 1. de rat. Vict. in acut. text. 16. alvò fluente sanguinem de-
trahere vetat. Verùm in omni *Dysenteria* sicuti absolutè non prohibe-
ri, ita nec admitti potest. Nam hìc æquè, ac in omnibus morbis aliis,
virium imprimis habenda ratio, & aliæ præterea considerandæ sunt cir-
cumstantiæ. Quando scilicet, prout sæpissimè fieri solet, tunc demum
Medicus accersitur, ubi per plures jam dies fluxu durante ægri vires pe-
nitè sunt exhaustæ, aut si malignitas adsit, nullò modò suadere *V. S.*
onem auferem. Sed in morbi initiò & plethorâ præsentè, vel morbo, à
consuetis aliàs, nunc verò suppressis evacuationibus e.g. hæmorrhoidi-
bus vel fluxu mensium, ortum trahente, consentientibus præsertim
viribus, *V. S.* onem haud reformidarem. §.XXXIV.

§. XXXIV. Progredior nunc ad *Fontem Pharmaceuticum* ubi latissimus sese aperit campus, ita ut minimè de enumerandis, sed seligendis saltem, cogitandum sit Medicamentis, è quibus generaliora tantum attingam. *Vomitoria* hinc vix videntur habere locum, nisi fortè orta sit *Dysenteria* ab assumptò aliquò venenò, aut aliò quodam pharmacò ineptò, quod adhuc in ventriculò ex parte hærerè præsumatur, aliàs verò omninò omittenda judico. Non desunt equidem exempla *Dysentericorum*, qui *Vomitóriis* sunt restituti, cujusmodi legitur observatio in *Miscell. Curios. Med. ann. 2. Decur. 2. p. 380.* ubi D. Valentini virum memorat *Dysenteria* laborantem, omnibus remediis ordinariis frustra adhibitis, assumptò vomitoriò ingentem bilis æruginosæ copiam rejecisse, cum præsentaneâ symptomatum remissione, sed ejusmodi medendi methodum minimè imitandam censeo; & facere huc videntur verba *Francisc. Valeriol.* quæ habet *lib. 3. obs. 4. Id fieri sæpe*, inquit, *videmus, ut in quibusdam corporibus accurata Medicina ratio nil valeat, cum sint quedam corpora quæ medendo quasi agrescant; è contra evenire solet, ut, quos ratio non restituat, temeritas adjuvet.* Et refert simul exemplum viri cujusdam, qui, cum per tres integros menses gravi corruptus fuisset *Dysenteria*, omnibus medicamentis pertæsus, tandem depravatâ victûs ratione restitutus est. Sed sicuti neminem tantâ teneritate credo ut, quia inordinatâ Diætâ hunc scit restitutum *Dysentericum*, & aliis hinc morbò laborantibus eandem suadere velit: ita *Vomitoria*, unius alteriusve exemplo quem his restitutum legimus, minimè motus, in curâ *Dysenteria* rejicio, quandoquidem inter vomendum corpus nimis concutitur & vires magis dissipantur.

§. XXXV. Meliori modo se hic commendant *Purgantia*, imprimis ubi corpus pravis humoribus maximè est referitum; facilius enim, horum quantitate priùs imminutâ, eorum, qui residui manent in corpore, qualitas per medicamenta convenientia alterabitur, illorumque acrimonia corrigetur. Ex *Purgantibus* verò fortiora omnino vitanda sunt, præcipuè quæ resinosis constant particulis; metuendum scilicet est, ne, dum resinosa ejusmodi tenacius adhærere solent intestinis, hæc magis irritentur & malum augeatur. Ast mitiora suam certè merentur laudem, inque iis *Myrobalani principatum* tenere à nonnullis creduntur, quippe quas humores acres non modo evacuare, sed & ventriculum atque intestina roborare dicunt. Nec alia hujus generis evacuantia blandiora desunt: Instar omnium tamen esse potest *Rhabarbarum* quodammodo
tostum,

toftum, id quod non minus à *Sylvio Prax. lib. 1. c. 13.* quàm aliis egregiis Practicis magnopere commodari, & nunquam non laudabili cum effectu adhiberi solet, hanc ob rationem quod non tantum uni, sed duabus satisfaciat indicationibus, quia vi purgante absolutâ levem quandam virtutem adstrictoriam exerit. Mercurio dulci *Nobilissimus Boyle Dissertat. de Medicam. simplic. §. 6.* singularem virtutem in Dyfenteriâ adscribit, dum huic Medicamento virtutem acres humores mitigandi, & putrefactionibus resistendi inesse judicat. Præterea addit experientiam, quam accepit à summi exercitus Præfeci Chirurgò quòdam, qui dixit Mercuriò dulci, tanquam summò arcanò centenos se aliquot militum in exercitu curasse, exhibendò ad scrupulum unum, imò mediam drachmam.

§. XXXVI. Neque minoris usus sunt *Clysteres*, non tam evacuationi, quam aliis intentionibus hìc inservientes, præcipuè ubi intestina crassa sunt exulcerata: Nam ad tenuia vix pertingere possunt. Horum autem varius est scopus & secundum *Riverium in Prax. lib. 5. cap. 6.* primùm *lenientes & detergentes*, postea verò *glutinantes & adstringentes* injiciendi veniunt. Horum exempla qui desiderat videre eadem potest l. a. imò apud *Sennert.* & alios ad nauseam usque inveniet. *Sylvius locò modò alleg.* laudat Ennema ex lacte bubulò recenti, & si lubet, prius chalibeatò, cum Terebinthinâ venetâ ovi vitellò dissolutâ, & melle rosatò, quò unicò se non semel Dyfenteriam curasse affirmat.

§. XXXVII. *Diaphoretica* hòc in morbò multum valent, dum transpirationem promovendo serum divertunt & ad peripheriam corporis magis ducunt, imprimis si talia adbibeantur quæ acrimoniam humorum simul infringere atque absorbere valent; ut sunt Terra sigill. lemn. Unicorn. fossil. C. C. Ebur. f. igne lap. cancr. Antimon. diaph. simpl. & Martial. bezoard. mineral. &c. Metus malignitatis si adest, talia possunt seligi, quæ virtute alexipharmacâ simul gaudere dicuntur; vel insuper addi, de lapid. bez. sive orientali, sive occidentali, aut de pulv. bezoard. quorum variæ compositiones prostant in officinis. Qui potionibus delectatur facillè sciet aquas destillatas, eidem scopo inservientes, assumere e. g. Aquam theriacal. florum Sambuc. card. bened. &c. cum tantill. spirit. theriacal. & de paulò ante enarratis addere, quæ velit. Bezoardica verò Volatilia, ut & Spirituosa non, nisi in maximè refracta dosi, proponenda, imò, quantum fieri potest, prorsùs omittenda suadeo; nam his qui largiter utuntur, & malignitati succurrere student, æstum, ægris jam satis molestum, hòc ipsò augment. Annectendus hìc mihi videtur
modus

modus Indorum, quem habere dicuntur in Dysenteria curanda, dum in *Prax. Mayernian. lib. 3. cap. 3. p. 220.* de iis dicitur, quod fumum zingiberis, carbonibus vivis injecti, recipiant per fellam perforatam donec sudore perfundantur, & animo liquefcere incipiant, deinde lecto calido committantur, ut sudores promoveantur, exhibitio brodiu calido ad vires refocillandas.

§. XXXVIII. *Adstringentia* proprè sic dicta locum quoque inveniunt, Alumen. Sacchar. Saturn. Vitriol. Martis, Terra Vitriol. Balsam. Terra catech. lap. hæmatit. fl. balauft. rad. tormentill. bistort. & sic plurima alia, tam sicca, quam liquida in Practicorum libris videntur. Circa horum tamen usum notatum velim (1) ne statim in morbi principio, ubi ægri corpus nimia ad huc pravorum humorum quantitate scatet, præscribantur, aliàs fluxus quidem sistetur, sed longè pejora inde subsequutura sunt mala; (2) ne in dosi peccetur, metuedum enim, ne nimia adstrictione efficiatur, ut orificia vasorum lacteorum claudantur penitus atque obliterentur, & lethalis inde sequatur Lienteria vel Fluxus Celiacus.

§. XXXIX. *Riverius* pimpinellæ singularem usum tribuit in Dysenteria, cui non solum vim adstringentem, verum etiam sanguinem depurantem inesse dicit; & eodem loco *nim. Centur. 3. observ. 84.* exemplum habet Dysenterici cujusdam, qui omnia respuens remedia solum pimpinellæ usu restitutus est.

§. XL. Addenda tandem sunt illa *Medicamenta* quæ mucaginositate suâ partim, *acrimoniam humorum* adhuc residuam, *obtundunt*; partim, *consolidationem* promovent, ut sunt: radic. alth. lilil. alb. Symphit. Gumm. arab. mastich. &c. item animalium partes gelatinâ abundantes, è quibus parari possunt Decocta pro potu ordinario, nisi æger aversetur, assumenda.

§. XLI. Hæc Medicamenta, de quibus hætenus dictum, causam morbificam & morbum ipsum respiciunt. Sed inter Symptomata quæ adesse solent, cum urgens maximè sit enormis & intolerabilis cruciatus ille, de quò ægri conqueruntur ob atrocissima, quæ patiuntur tormina; huic obviam eundem *Opiatis*, de quibus magna est inter Autores, an convenient, nec ne.

§. XLII. *Augustin. Thonnerus observat. Medicinal. lib. 3. p. 167.* in hujus morbi curatioue illorum usum ex toto prohibere conatur, dum Narcotica in Dysenteria pronunciat Necrotica, & illustris Comit

mitis exemplo probat qui Dysenteriam laborans, assumptò, ex medicastricujusdam consilio, opio, in lethalia incidit Symptomata, ita ut tandem Comes ille morti avocanti (sicuti loqui amat Thonnerus) comitem se adjungere & in Cymbam Charontis descendere, coactus fuerit. *Sylvius* & *Willisus* contra, non dubitarunt ab initio morbi statim opium in auxilium vocare; & ex his Posterior, sicut ipse fatetur & videri potest in *Pharmacœ. Rational. part. 1. Sect. 3. cap. 3.* in dosi satis magnâ exhibuit, neque unquam cuiquam Dysenterico hoc Medicamentum obfuisse scribit. Ast tutissimè mediâ licebit incedere viâ, si in exhibendo opio temporis & modi habeatur ratio. Ne igitur vel in principio statim morbi, & præprimis solitariè, exhibeatur: Cum purgantibus enim, ad mentem *Sylvii*, tolerari quodammodo potest ejus exhibitio; vel in dosi peccetur. His observatis Medicus in Dysenteria æquè, ac aliis morbis quàm plurimis, optatum sibi ab opio promittere potest effectum.

§. XLIII. Externa quoque suum merentur laudem, dum abdomen solent inungere oleis ex adstringentibus, stomachicis, carminativis &c. paratis, e. g. oleo Menth. Nucist. Anis. Aneth. Chamomill. & similibus, aut sacculos applicare ex ejusmodi herbis paratos. Nonnulli partes animalium calidas admovere jubent, unde taleolæ carnis bubulæ pulvere Cumin. Cinamon. & similibus, conspersæ, atque intensè calefactæ, applicatæ commendantur.

§. XLIV. Ad Tenesum & Procidentiam ani, quibus ægri vexantur varia laudantur ab Autoribus, & nunc, suffitus adhibere ex *Mastic. Thur. st. Rosar. Rubr. &c.* & fumum per sellam perforatam ano excipere; nunc, clysteres ex mucag. semin. Psyll. Cydon. &c. injicere; nunc, fodus ex modicè adstringentibus & nervinis instituere suadent.

§. XLV. Fusiùs quidem tractari potuisset Cura Dysenterix; sed ne in majorem molem excreseat hæc Disputatio, præterea omnes, quæ se sistere solent ubi ad ægri lectum accedit Medicus, circumstantiæ, vix prævideri possunt, & juxta *Deckerum in Not. ad Prax. Barbett. p. 177.* Dysenterix curatio secundum Symptomata sua atque Differentias, gradusque mutari debet, magis specialia judicio uniuscujusque relinquo, variante nim: morbo, varia appropriata seligere atque combinare.

§. XLVI. Restat nunc paucis attingere *Fontem Diæticum*, de quo

rectè monet *Thonnerus loco ante allegato p. 169.* Omnium maximè necessarium esse in Dysenteria, ut conveniens in cibo potuque observetur Diætâ; medicamenta haud esse æstimanda sufficientia nisi accedat iusta victus ratio; plus enim spei locandum esse in laudabili Diætâ, quàm operosâ pharmacorum farragine.

XLVII. *Aër* sit neque calidus nimis, neque frigidus, sed temperatus, ita ut æger in æquabili semper fervetur calore, & ab omnibus aëris injuris totum defendatur corpus; omnis quoque fœtoris sit expers, unde excrementa ægrorum è conclavi sæpiùs sunt removenda in loca dissita, & aër suffimigiis corrigendus.

§. XLVIII. *Cibus* sit facilis digestionis & laudabilis succi, ut sunt juscula avenacea, pultes ex oryza cum lacte paratæ, caro agnina; vitulina &c. Leporinâ carne *Helmont Archeum* furibundum placare iterum jubet. Possunt quoque assumi cydonia mala, item mespila vino incocta (nisi febris prohibeat) additò cinamomò. Contrà vitanda quæ difficilis sunt digestionis, aut pravi succi, ut carnes salitæ vel fumò induratæ; olera quæcunque, & imprimis fructus horæi, raphanus, allium, &c. Paucis ut complectar: omnia quæ acria sunt aut facilè fermentescibilia, aut flatulenta. *Potus* sit cerevisia limpida & benè defæcata, addito pane tosto cum nuce moschatâ; vel decoctum hordei aut Eboris cum radice pimpinellæ.

§. XLIX. Omnis corporis *motus*, ut & *Vigilia* vitentur, animique *parhemata*, vehementiora præcipuè, omni studio vitentur. *Quies* commendetur ægro, *somnusque* promoveatur & *animus* sit tranquillus.

F I N I S.